

Iselin Theien: Fra krig til krig. En biografi om C.J. Hambro Spartacus 2016

Anmeldt av Øyvind Tønnesson

Institutt for religion, filosofi og historie, Universitet i Agder

C.J. Hambro (1885-1964) var en ener i norsk politikk og samfunnsliv. Han virket som lærer, journalist, oversetter, teateranmelder og partileder for Høyre. Han sto sentralt i Stortingets arbeid gjennom årtier, og satte ikke minst preg på viktige utenrikspolitiske debatter. Hans internasjonale engasjement førte ham også til posisjonen som president for Folkeforbundsforbundsramlingen, forløperen til FN's generalforsamling. I ettetid er han i Norge ikke minst husket for sin handlekraft 9. April 1940 da han blant annet tok initiativet til Elverumsfullmakten, som ga statsminister Nygaardsvold og hans kolleger legitimitet som eksilregjering i London gjennom andre verdenskrig. Selv om C.J. Hambros internasjonale arbeid ble godt presentert i sønnen Edvard Hambros velskrevne biografi i 1984, har Hambros virksomhet utenfor den nasjonale sfære i mindre grad gått inn i den nasjonale hukommelse. Iselin Theiens nylig utgitte *Fra krig til krig. En biografi om C.Ĵ. Hambro* bør rette på dette. Jeg vil si at boken er stilistisk sikker og faglig både solid og tankevekkende. Den bør ikke minst interessere lesere med interesse for internasjonal politikk og for norske bidrag til byggingen av faste internasjonale arenaer i det 20. århundre.

Fra krig til krig er først og fremst en politisk biografi. Et spørsmål melder seg gjerne i forbindelse med slike prosjekter: hva skal kaste lys over hvem og hva? Er den historiske kontekst et hjelpemiddel for å få frem mennesket – driver vi *kontekstualisering* rundt individet, eller omvendt: bruker vi enkeltmennesket som kikkhull eller prisme mot en større verden? – Og i så fall; «hvilken verden» skal særlig settes i fokus?

Jeg vet ikke hvor sterkt disse spørsmålene har vært til stede i Theiens hode i de årene hun har levd med Hambro, men boka tilfredsstillende et Ole Brumm-aktig ønske:

ja takk, begge deler – og helst alt på en gang! Hun knytter an til en bred forskningslitteratur om norsk og internasjonal, hovedsakelig europeisk, historie. Sammen med materiale fra Folkeforbundsarkivet i Geneve og en rekke norske arkiver og pressekilder, bidrar dette til å gi svært gode tidsbilder. Så utnytter hun Hambros brev til elskerinnen Gyda Christensen på flere vis: de gir oss både en lang rekke blikk inn i Hambros hode, hans oppfatning av begivenheter, av andre mennesker og seg selv – og i *hans følelser*.

Noen av oss kan, fordi vi kjenner aversjon både mot dyneløfting og *føleri*, komme til å skyve følelser ut i bakgrunnen. Theien har i boka et suverent grep om søkelyset når det flyttes omkring fra Hambros hode til nasjonale, internasjonale og private arenaer, og tilbake igjen. Nøkternt og godt blir da følelser hos følelsesmennesket Hambro også vist frem som viktige.

Under gjennomlesning av manus til en annen norsk politikerbiografi for noen år siden, slo det meg at forfatteren ideelt sett burde agere både som aktor, forsvarer og dommer. Den siste rollen bør man nok være forsiktig med; den kan gjerne overlates til leseren. Man bør unngå en form der hovedpersonen enten kanoniseres eller rives ned. Theien unngår også dette; hun er historiker, og trer i liten grad frem i teksten. Selv noterte jeg tidlig et savn av en tydeligere fortellerstemme, en stemme som stiller egne spørsmål: Et kjennetegn ved C.J. Hambro var hans store argumentatoriske kraft. Hvordan utviklet han den? Han kjente seg mye ensom som ungdom, trivdes med å lese bøker; utviklet han da sin språklige sikkerhet og selvsikkerhet gjennom indre dialoger og i de litterære rom? Han skrev om alt til Gyda, sin store kjærlighet, som var skuespillerinne, teatersjef, og full av kunstnerisk liv. Når han skrev til henne om det som skjedde i norsk og internasjonal politikk; hvordan preget tanken på henne som leser hans perspektiv på det politiske?

Theien har selvfølgelig stilt seg mange slike spørsmål, om ikke akkurat disse, men hun har stort sett latt dem ligge igjen i historikerens laboratorium, der hun har analysert sine kilder. I bokas etterord er fortellerstemmen tydeligere, og der kommenterer hun også historien på en god måte, vil jeg si.

Fra krig til krig gir oss virkelig noe nytt. Den bringer et transnasjonalt perspektiv inn i norsk politisk historie. Theien trekker inn noe av den nyeste forskningslitteraturen om europeisk og annen internasjonal politikk i mellomkrigstida – litteratur som blant annet rokker ved en utbredt og dyrket forestilling om Folkeforbundet som politisk fiasko eller tragedie. Hambros liv og virke inviterer i høy grad til å gjøre nettopp dette. I hans tilfelle og når det gjelder flere andre nordmenn som var engasjert i internasjonal politikk og annet internasjonalt arbeid i tiårene før 1940, blir det meningsløst å trekke et skarpt skille mellom det nasjonale og det internasjonale – like meningsløst som det er å karakterisere det de sto for som «utopisme».

Theien viser hvordan Hambro var en idealistisk internasjonalist med høy grad av bevissthet om «realistiske» nasjonale interesser også når han opptrådte på internasjonale arenaer. At hans internasjonanisme, som i og med engasjementet i den kristelige Oxfordbevegelsen også hadde en moralsk grunntone, ga et langt bedre utgangspunkt

for å fremme nasjonale interesser enn den nasjonalisme som svært mange andre på norsk høyreside sto for, er det knapt kontroversielt å si.

Elverumsfullmakten har naturligvis også fått Theiens oppmerksomhet, og her blir sammenknytningen av det internasjonale og det norske særlig tankevekkende. Materiale fra Folkeforbundets arkiv viser nemlig at 9. April 1940 slett ikke var første gang C.J. Hambro tenkte på behovet for en krisefullmakt. I september 1938 hadde han som medlem av forbundets kontrollkommisjon vært med på å legge en plan i tilfelle full internasjonal krise. Denne planen som ble vedtatt av Folkeforbunds-forsamlingen, skulle ved unntakstilstand sikre at den samme kontrollkommisjonen og forbundets generalsekretær skulle ha alle fullmakter og at alle valg skulle stå ved lag inntil forsamlingen igjen kunne tre sammen. Da Tyskland invaderte Polen 1. September 1939, ble kriseresolusjonen som skulle forsvare mellomkrigstidens internasjonale eksperiment satt ut i livet, og fra desember samme år fikk Hambro dobbeltrollen som forsamlingspresident og formann for kontrollkommisjonen. Theien nøyer seg med å si at fullmaktene som ble gitt i Geneve og Elverum minnet sterkt om hverandre. Det er fristende å si at Hambros utviste handlekraft begge steder viser den samme vilje til å forsvare rettstanken og demokratiske verdier mot en antidemokratisk trussel. Både i Geneve og Oslo var det mange som i 1939-40 foretrakk en mer realistisk tilnærming; de ville ikke la liberale eller konservative normer stå i veien for forhandlinger med Hitler.

Det Theien gjør i *Fra krig til krig* er ikke bare godt, men også viktig. Etter andre verdenskrig ble det på et vis trukket opp et slør mot mellomkrigstidens samfunn som blant annet skyggela internasjonale arenaer og dem som arbeidet på dem. Boka bidrar til å få frem nyansene – nyanser som kanskje kan være til plage for alle med forenklete bilder av historien om Norge i det tjuende århundres Europa. Å være til plage på den måten, bør oppfattes som en ære.

Er det så ikke noe kritisk å si om Iselin Theiens bok? Jo, flere ting kaller på diskusjon, og der er noen mangler.

Først, hun skriver flere steder om at Hambro eller andre hadde «tro på Folkeforbundet». Jeg har merket av side 152, der hun skriver at «Den helt avgjørende faktoren for at Hambro kunne strekke ut hånden til en utenriksminister av Arbeiderpartiet, var (...) at de delte troen på Folkeforbundet», og side 183, der det står at den finske utenrikspolitikeren Rudolf Holsti og Hambro hørte til «kjernen av småstatsidealister med sterk tro på Folkeforbundet». Det er helt vanlig å si det slik, men er det rimelig? – Dreier det seg virkelig om «tro», og ikke om en annen form for overbevisning? Jeg beskjeftiger meg selv mye med en mann Theien konsekvent omtaler som «veteranen» i Geneve, Christian Lous Lange (1869-1938). Han var en radikal, liberal internasjonalist, men viste igjen og igjen en forståelse av at en verdensorganisasjon ikke kunne endre eller trumfe faktiske internasjonale maktforhold. «Troen» knyttet seg snarere til den form for læring som fant sted på en permanent internasjonal arena. Den måtte i sin tur kunne påvirke nasjoners og staters interessepersepsjon og maktpolitiske veivalg. Troen var ikke større enn at Lange allerede i 1923 så for seg at tysk revansjisme

kunne føre til at man ville bero på makten til USA og Storbritannia. Den konservative Hambros tro var kanskje av samme slaget?

Dernest, og om noe helt annet: under konflikter mellom Hambro og grønlandsaktivistene og andre høyrenasjonalister, karakteriserte noen av de sistnevnte ifølge Theien stortingspresidenten som «Jøden Hambro». Kommenterte Hambro selv dette noe sted? Lot han det bare passere og gikk rett på sak, eller hva? Theien gir ingen svar på dette, men stiller heller ikke spørsmålene. Det kunne hun gjort.

Sist, Hambro var medlem av Den norske Nobelkomité fra 1940 til 1963. Det nevnes ikke noe sted, noe jeg finner merkelig, siden det opplagt må ses i sammenheng med hans lange engasjement i internasjonal politikk og som internasjonalist. Dette endrer imidlertid ikke konklusjonen etter lesningen av *Fra krig til krig*: Iselin Theien har skrevet en svært god og viktig bok som vil glede mange ulike lesere. Til tross for at han som privatmann stedvis er nådeløst avkledd, ville den biograferte selv blitt fornøyd, tror jeg. C.J. Hambro hadde nemlig ikke bare handlekraft, men også dømmekraft.

Om forfatteren

Øyvind Tønnesson er førsteamanuensis i internasjonal historie ved Universitetet i Agder, og anmeldelsen er en redigert versjon av et innlegg i Biografisk selskap, mai 2016. Korrespondanse: oyvind.tonnesson@uia.no.